

slaveriet blev påvirket af missionsbevægelsen. Som den første har han systematisk gennemgået en lang række missionselskabers arkiver ud fra denne synsvinkel. Det lykkes på overbevisende måde at påvise et samspil mellem de to bevægelser; bl. a. var en lang række personer centralt placeret inden for begge bevægelser. Af ting der især bør fremhæves her, kan nævnes den detaljerede gennemgang af sagen mod missionæren John Smith, der i 1823 blev anklaget for at have tilskyndet slaverne i en kronkoloni til oprør. Smith blev dødsdømt af en lokal krigsret, men benådet af kongen; han døde imidlertid i fængslet. Jakobsson, der dokumenterer Smiths uskyld, viser, hvilken storm sagen rejste i Det engelske Parlament på et tidspunkt, hvor abolitionistbevægelsen for alvor var ved at genoptage sin indsats, og hvordan Smith-sagen blev en nøglesag for samarbejdet mellem missionsbevægelsen og abolitionistbevægelsen. Jakobsson fremhæver, hvorledes Smith-sagens betydning for den engelske abolitionistbevægelse er blevet sammenlignet med, hvad John Browns henrettelse betød for slaveriets ophævelse i USA. En anden nøglesag for samarbejdet mellem abolitionistbevægelsen og missionsbevægelsen var slaveopøret på Jamaica i 1831. Resultatet blev her, at plantagejerne kom i en sådan mis-kredit hos den engelske opinion, at det lettede Parlamentets vedtagelse i 1833 af loven om slaveriets ophævelse.

Jakobssons disputats har imidlertid et videre perspektiv end det missionshistoriske, idet han også behandler debatten om årsagerne til slavesystemets ophævelse. Jakobsson er meget fascineret af Eric Williams marxistiske forklaringsmodeller, som han i princippet accepterer; men han føjer dog til: »One of the purposes of my investigations was, however, to show the role played by the missionary societies, their missionaries and congregations in the slave society. Both ideological and material factors were important for the abolition of slavery« (s. 592). Derved slår han bro til Coupland-skolen, der har understreget enkeltpersoners betydning for denne reformlovgivning. Jakobssons afhandling er skrevet før end en række amerikanske forskeres (Stanley L. Engerman, Robert Poul Thomas, Richard N. Bean og Seymour Drescher) kritik af Williams tese blev offentliggjort. Derimod savner man meget Roger T. Ansteys kritiske artikel fra 1968 om Williams tese.¹ Skønt den historiografiske udvikling således er løbet hurtigt, siden forfatterens behandling af dette sidste aspekt, er det dog ubestrideligt en meget vægtig disputats, der gennem inddragelse af et omfangsrigt engelsk arkivmateriale, med rette har påkaldt interesse langt udenfor Sveriges grænser.

Sv. E. Green-Pedersen

Eberhard Schmitt (ed.): Die Französische Revolution. Köln, 1976. 261 s.

I sin indledning til denne i »Neue Wissenschaftliche Bibliothek« udsendte samling af artikler vedrørende den franske revolution betoner udgiveren Eberhardt Schmitt, at udforskningen af, hvad der egentlig skete i Frankrig i årene mellem 1789 og 1799, aldrig har været præget af konsensus. Fra de første forsøg på fortolkninger af samtidsgenerationen til nu har der været tale om en »Diskussion ohne Ende«, i snæver kontakt med den politiske udvikling, og naturligvis i stigende grad kompliceret og modificeret ved inddragelse af nyt kildemateriale, nye problemstillinger og nye forskningsteknikker.

Denne konstante mangel på konsensus har først og fremmest i Frankrig selv – men i betydeligt omfang også hos ikke franske forskere – sin naturlige forklaring i, at den franske revolution som politisk fænomen og som ideologisk faktor stadig er levende og aktuel, og derfor bevidst eller ubevidst får forskeren til i en vis forstand at opleve sig selv

¹ Capitalism and Slavery: A Critique. The Economic History Review 2. Ser. bd. 21 (Cambridge 1968), s. 307–320.

som aktør. Han tager parti, også emotionelt, han »ved«, hvordan den franske revolution foregik, eller hvordan den ideelt burde være foregået, han analogiserer med senere udviklinger, parallelliserer med senere revolutioner og fortolker ud fra sin samtidige politiske bevidsthed.

En sådan sammenhæng mellem aktuelt engagement og historisk forskning betyder naturligvis ikke, at det konstant er de samme spørgsmål, der opleves som kontroversielle eller at alle fænomener konstant unddrager sig en mangel på konsensus: Kontrarevolutionen er død, monarkister eksisterer næppe længere indenfor den franske universitetsverden, die-hard-liberalister næppe heller. For Eberhard Schmitt at se har en enkelt kontrovers siden midten af 1960'erne stået i centrum af revolutionsforskningsdiskussionen i en sådan grad, at alle andre har ført en skyggetilværelse (selv den af R. R. Palmer og Jacques Godechot i fællesskab udkastede, men forskelligt begrundede hypotese om den »atlantiske revolution«, en hypotese iøvrigt, hvis muligheder for at give afkast i form af frugtbare forskningsresultater efter min opfattelse langt fra er udtømte), den kontrovers nemlig, som Alfred Cobban havde held til at udløse ved sin provokerende afskaffelse af den franske revolution i 1955 med sin »The Myth of the French Revolution« og siden at følge op i 1964 med sin ikke mindre provokerende »The Social Interpretation of the French Revolution«. To hovedgrupperinger har taget Cobbans udfordring op: 1) Tilhængerne af den materialistiske historieopfattelse – med marxister-leninister som dominerende, men ikke eneste retning – for hvem den franske revolution pr. definition er en borgerlig revolution, dvs. fuldendelsen af overgangen til en højereudviklet samfundsformation *in casu* den kapitalistiske og for hvem det derfor er vitalt at få påvist, at Cobban har misforstået det hele, at han er kildepositivist, eenøjet empiriker, *bourgeois*, inkompetent etc., og 2) Annales-skolens revolutionshistorikere med Furet og Richet i spidsen, der også fastholder den franske revolution som en borgerlig revolution, men fortolker dette udtryk på en ganske anden måde end de ortodokse marxister, nemlig i Schmitts parafrase »als ein liberaler Reformanlauf der Eliten aus allen drei Ständen ... eine gegen jederlei Privilegien gerichtete auf Etablierung der Rechtsgleichheit und der Rechtssicherheit bedachte Bewegung, Kurz: eine Bewegung, die ins bürgerliche 19. Jahrhundert des Konstitutionalismus und des Wirtschaftsliberalismus wies«. En elite- og statuslag-teori altså overfor en klassekampteori. Disse to fortolkninger har igen som konsekvens, at den materialistiske-marxistiske retning ser revolutionens højdepunkt i årene 1793–95, konkret udtrykt i »alliancen« mellem bourgeoisiet og masserne i byerne og på landet mod »das alte System der von der Aristokratie dominierten Sozialbeziehungen«, der kulminerer med »la Terreur«, men går i stykker foråret 1794, da bønderne har opnået deres direkte mål ved afskaffelsen af de sidste »feudale« rester, og Sansculotterne efter gennemførelsen af lønmaximumsloven mister interessen for at opretholde revolutionsregeringen. Heroverfor ser Annales-skolens repræsentanter kærnen i revolutionen i årene 1789–92, og opfatter det jacobinske herredømme som en episode, en afsporing, en *décalage*.

Denne modsætning i opfattelsen af hvad en borgerlig revolution er, med baggrund i angsten for at selve denne revolution skulle vise sig at være en myte, lader Eberhard Schmitt så være det stofordnende princip i sit udvalg af artikler. Men »retfærdig« i sit udvalg er han ikke, dertil er den kvalitative overvægt for Annales-skolens synspunkter alt for stor.

François Furet er repræsenteret med sin artikel *le catéchisme révolutionnaire* (trykt første gang i *Annales*, bd. 26, s. 255–289), hvor han med udgangspunkt i et Marx-citat (fra et brev til César de Paepe, 14. september 1870): »Das Unglück der Franzosen, sogar der Arbeiter, sind die grossen Erinnerungen. Es wäre notwendig, dass die Ereignisse diesem reaktionären Kult der Vergangenheit ein für allemal ein Ende machen« retter en

sønderlemmende kritik mod Claude Mazauric og hans bog »Sur la Révolution française« fra 1970 (der igen er en polemik imod Furets og Richets egen revolutionshistorie fra 1965) og gør tykt og befriende grin med hans betegnende konklusion: »historikerens metode er altså teoretisk identisk med den leninistiske arbejderbevægelses«. Vægtigere end opgøret med Mazauric, der er for let et bytte – han er repræsenteret i Schmitts udvalg med artiklen: *Quelques voies nouvelles pour l'histoire politique de la Révolution française*, der på mig virker som en noget uninspireret afløsningsopgave på omkring confinium-niveau – er imidlertid hans polemik imod Albert Soboul, dels hans *Précis d'histoire de la Révolution française* fra 1962, dels hans: *La Civilisation et la Révolution française*, vol. I: *La crise de l'Ancien Régime* fra 1970. Også i denne polemik er Furet bidende ond i sin omtale af Sobouls »lenino-populistiske vulgata«, der ved at fremstille sig selv som fuldenderen af revolutionens venstreorienterede historiografi fra Jaurès til Le-fèbvre får gjort det til en unational handling at udøve kritik: »Gud se i nåde til den, der har en afvigende opfattelse, for han forråder på eengang Danton og Jaurès, Robespierre og Mathiez, Jacques Roux og Soboul. I dette forrykte amalgam, der dårligt nok er overdrevet, bliver den manikæiske, sekteriske og konservative ånd tydelig hos en historiografi, der udskifter begrebet med verdensdommen, kausaliteten med finaliteten og diskussionen med det autoritære argument« (s. 52). Sobouls fortolkning præsenteres derfor som faktisk fejlagtig, som finalistisk, og som prokrustesagtig, og Soboul og hans elever anklages for at have en forståelse af revolutionen, der ikke går ud over de samtidiges, deres skildring af feudalismen og deres opgør med l'ancien régime rækker i virkeligheden ikke ud over, hvad fx Sièyés nåede.

Soboul, Rudé og mange andre kunne have leveret et mere substantielt forsvar for en marxistisk fortolkning end den stakkels Mazauric magter det, men nægtes kan det ikke, at en marxistisk fortolkning, ihvertfald på de præmisser, der indtil nu er forsøgt, støder på store vanskeligheder: Vi ved endnu for lidt om den kapitalistiske udvikling under l'ancien régimes sidste tid, vi kan ikke tolke revolutionen i 1789 som et opgør mellem aristokrati og plutokrati, vi kan ikke omskrive 1793/94 til en konflikt mellem bourgeois og proletariat, vi kan ikke tildele industrikapitalen en afgørende indflydelse i Frankrig før under det andet kejserdømme (somme vil endda sige før under de Gaulle), vi kan på nogle punkter finde »kapitalistisk« lovgivning under revolutionen, loi le Chapelier etc., på andre først langt senere, vi kan ikke fortolke gennemførelsen af det »borgerlige« ejendomsbegreb som nødvendigt kapitalistisk i sine konsekvenser, vi kan – i modsætning til både enclosure-bevægelsen i England og de Stein-Hardenbergske reformer i Preussen – ikke fortolke afskaffelsen af de »feudale« afgifter m.v. på jorden som realiseringen af en kapitalistisk produktionsmåde. Man forstår derfor den marxistiske retnings behov for en mere forfinet og avanceret teoridannelse, i udvalget repræsenteret af Régine Robin's: »la nature de l'état à la fin de l'ancien régime: formation sociale, État et transition«, der som sin kerne har betoningen af Frankrig på revolutionstiden som et overgangssamfund; men hvor overgangen mellem feudalisme og kapitalisme før Frankrigs vedkommende til gengæld kommer til at spænde fra det 16. til det 20. århundrede, og hvor forbindelsen mellem teori og empiri forekommer at være uhyre spinkel. Hun er selv (note 11, s. 224) bange for, at hendes artikel vil forekomme ikke-historikere at være »overfladisk, uklar og allusiv«, faghistorikeren derimod at være »inhaltlich zu wenig begründet«. Og hun har ganske ret i sin selvkritik.

En sand nydelse at læse er derimod den Annales-skolens nærtstående Oldenburgprofessor Ernst Hinrichs afhandling: »Feudalität und Ablösung. Bemerkungen zur Vorgeschichte des 4. Augusts 1789«. Den har yderligere den charme at være tænkt på tysk, medens de øvrige artikler ved at være oversat fra fransk eller engelsk allerede har været under-

lagt én fortolkning med alle de muligheder for fejl, dette forhold implicerer, før de når frem til læseren. Det burde være overflødig i en samling af videnskabelige afhandlinger af denne karakter at foretage oversættelser mellem engelsk, tysk og fransk. Ved at underkaste den førrevolutionære afløsning eller frikøbning, *le rachat*, en analyse får Hinrichs på overbevisende måde dokumenteret nødvendigheden af en konkret analyse på regionalt plan af de forskellige socialgruppers holdning til denne afløsning som forudsætning for en stillingtagen til konkrete tendenser henimod en overgang til en kapitalistisk produktionsmåde og et kapitalistisk marked, ligesom han får nuanceret »den feudale reaktion« så meget, at den løsgøres fra en snæver sammenhæng med en *fainéant*-gruppes forsøg på fortsat at kunne finansiere en uproduktiv leveform for også at kunne rumme en kapitalist-gruppes forsøg på at akkumulere kapital.

Udover disse af marxisme-annales striden inspirerede artikler rummer Schmitts udvalg et bidrag af den både ved amerikanske og europæiske universiteter virksomme historiker Shephard B. Clough: *Retardive Factors in French Economic Growth at the End of the Ancien Régime and during the French Revolutionary and Napoleonic Periods* fra 1972, en kort og kyndig gennemgang af de økonomiske vanskeligheder af såvel teoretisk som praktisk art ved at betragte den franske revolution som et kapitalistisk gennembrud, og – hvad der vanskeligere kan forsvares – R. R. Palmers trætte, slappe, uinspirerede og koldkrigsinficerede afhandling fra 1960: *Popular Democracy in the French Revolution*, i realiteten en anmeldelse af Sobouls, Rudés, Cobbs og Tønnessons bøger om sansculotterne fra slutningen af 1950'erne, hvis genoptryk vel kun kan forsvares som en genvej til at få introduceret tidehvert i sans-culotte-forskningen, der blev indvarslet med Sobouls »grand thèse« fra 1958.

Schmitts artikeludvalg og hans egen kyndige indledning giver en god introduktion til den aktuelle forskningsdebat omkring den franske revolution, ligesom den mere end antyder, at denne debat er ved at komme ind på et sidespor af metafysisk-teologisk karakter. Nogle af de spørgsmål, der diskuteres angår tilsyneladende mere 20. århundredes anden halvdel end den franske revolution, andre kan først finde et svar på baggrund af en række mulige, men endnu ikke gennemførte kvantitativt-statistiske analyser, der vil kunne give adækvate svar både til den historiker, der betragter sig som Leninismens forlængede arm og til den, der som nærværende anmelder nok accepterer historikeren som en problemformulerende bevidsthed men som samtidig har en uafrystelig tillid til at svarene på ens spørgsmål ligger i det historiske materiale selv, uafhængigt af opfattelsen, hos den, der spørger.

Johnny Leisner

F. Allardt-von Nostitz: *Der Westfeldzug Suvorovs in der öffentlichen Meinung Englands*. Wiesbaden, O. Harrassowitz (Komm.) 1976. vi+317 s. DM 38.

I betragtning af, at kun to af bogens ni kapitler beskæftiger sig med Suvorovs felttog i 1799 og den offentlige meningsdannelse i England overfor felttoget, medens de øvrige behandler forskellige aspekter af Ruslands og Englands udenrigspolitiske, politiske og militære aktiviteter ved udgangen af 1700-tallet, vilde det være nærliggende at fastslå, at titlen ikke dækker bogens emne. Denne slutning vilde blot være forhastet og i strid med bogens idé. Forf. opfatter nemlig Suvorovs felttog i Italien og Schweiz som hovedkomponent i den anden koalitions historie; de øvede en afgørende indflydelse på den europæiske opinions holdning til Rusland og dets rolle i Europa. Samtidige engelske kilder viser, at Suvorovs sejre gjorde dybt indtryk ikke blot i konservative kredse, men også blandt liberale, der – skønt de betragtede ham som en eksotisk halvbarbar og også fordømte hans